

Oponentský posudek

Bc. Miroslav Chráska, Hajnalova linie v současné Evropě. Diplomová práce. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2020, 107 stran.

Diplomová práce Miroslava Chrásky se věnuje velmi zajímavému tématu. Jejím cílem bylo zjistit, zda ještě dnes můžeme říci, že pomyslná linie Petrohrad-Terst rozděluje Evropu do dvou oblastí, jejichž obyvatelé se vyznačují odlišným tzv. sňatkovým vzorcem. Hajnalův koncept se sice používá především v historickodemografických studiích, nicméně je zřejmé, že chování lidí v minulosti vyvěralo z hluboce zakořeněných společensko-kulturních tradic, o nichž lze předpokládat, že mohou ovlivňovat i dnešní realitu, proto jde určitě o téma aktuální.

Celkově je diplomová práce včetně úvodu a závěru rozdělena do šesti oddílů. Druhou a třetí kapitolu by bylo možné označit za teoretické, ve čtvrté jsou představena data a metody a pátá obsahuje analytickou část. Samotná struktura práce je zvolena logicky, nicméně obsah jednotlivých částí je bohužel zpracován značně povrchně. Pokud by čtenář očekával, že se ve druhé kapitole nazvané Teoretická východiska dozví něco o tom, proč vlastně Hajnalův koncept vzbudil takovou pozornost či jak byl přijímán nebo revidován ostatními autory, bude velmi zklamán. Práce totiž není téměř vůbec ukotvena v adekvátní odborné literatuře. Chybí zde jak zásadní historickodemografické práce, které do značné míry Hajnalovu teorii revidují (v poslední době např. M. Szoltysek, *Rethinking East-Central Europe: family system and co-residence in Polish-Lithuanian Commonwealth* (2015) nebo S. Sovič – P. Thane – P. P. Viazzo (eds.), *The History of Families and Households* (2016)), případně další práce, jejichž předmět byl totožný s tématem předložené diplomové práce. Miroslav Chráska nevyužívá ani díla české provenience (např. J. Horský – M. Seligová, *Rodina našich předků* (1999)), což se negativně projevuje na nestandardních českých překladech termínů *simple* a *joint household* (s. 18). Miroslav Chráska východiska své práce postavil téměř výhradně na článku, který J. Hajnal publikoval v roce 1965, nicméně ke koncepci dvou evropských oblastí, které se vyznačovaly odlišným systémem při formování rodin, jsou zásadnější práce uveřejněné v letech 1982–1983. V nich je totiž mnohem více ukázáno, že zmíněné geografické rozdíly mají své kořeny v různých systémech tvorby domácností a též v jejich struktuře, což je zásadní faktor, který práce M. Chrásky zcela pomíjí.

Proč tomu tak je – tedy proč se autor nezabýval právě velikostí a složením domácností, což je podle mého mínění lépe komparovatelný faktor než hodnotové postoje – se však nedozvíme. V práci totiž chybí jakékoli metodologické ukotvení v tom smyslu, že by autor vysvětlil, jaké výzkumné otázky svojí prací sledoval a proč zvolil zrovna taková data a metody, a ne jiná. Ostatně celý text diplomové práce je podobně neukotvený. Její jednotlivé části jsou totiž často za sebou řazeny bez jakéhokoli propojení či vysvětlení, co jejich použitím autor sledoval. Takto například postrádám objasnění smyslu celé třetí kapitoly nazvané Změny rodinného chování, především proč je v ní najednou rozebírán tzv. normativní přístup a teorie racionální volby a jaký mají tyto koncepty vztah k předmětu diplomové práce, tedy k Hajnalovu modelu. Podobným způsobem Miroslav Chráska nakládá s fakty či posléze i s výsledky svých analýz – i zde se čtenář dočká jen jakéhosi mechanického řazení údajů bez pokusu o jejich hlubší interpretaci. Tento přístup připomíná spíše novinářskou rešerši zvoleného tématu než výzkumnou práci.

Pokud jde o samotnou analytickou část, Miroslav Chráska se v ní sice nedopouští chyb, ale vzhledem k výše uvedenému se čtenář nemůže zbavit pocitu, že se provedené analýzy vlastně s původním záměrem práce mívají. Nejvíce se původního Hajnalova konceptu týká první část analýzy, kde je komparován průměrný věk při uzavření prvního manželství. Co však mají s Hajnalovou teorií společné uskutečněná šetření, v nichž se nezkoumalo reálné demografické chování, ale spíše hodnoty a postoje k vybraným otázkám, není příliš jasné. To, že Miroslav Chráska došel k závěru, že „rozdělení podle hodnotových orientací neodpovídá jednotlivým zemím, ale spíše se objevuje uvnitř jednotlivých států“, není podle mého mínění při použité metodě překvapivé. Domnívám se, že podobný závěr by učinil i sám Hajnal, pokud by mohl zkoumat hodnotový žebříček evropských obyvatel v minulosti.

Výhrady bohužel musím mít i k samotnému způsobu prezentace jednotlivých výstupů. V tabulkách 8–13 na s. 45–53 se autor rozhodl vizualizovat rozdíly mezi jednotlivými zeměmi pomocí barevného podkreslení. Tím, že zvolil stejnou barevnou stupnici pro stejné hodnoty napříč jednotlivými roky, však pouze ukázal, že prakticky v celé Evropě došlo v jednotlivých ukazatelích k nějaké změně. Nicméně toto znázornění příliš neodpovídá původnímu účelu, jímž bylo zjistit, zda chování lidí při zakládání jejich rodin i dnes rozděluje obyvatele Evropy do dvou základních skupin. Podobně nešťastně jsou zpracovány i obrázky 6 a 7, jejich formát je navíc na hranici čitelnosti.

Bohužel musím celkově konstatovat, že diplomová práce Miroslava Chrásky nenaplnila potenciál, který nabízelo téma, jemuž se věnovala. Na druhou stranu je patrné, že analytická část práce si vyžádala poměrně pracné zpracování vstupních dat a že její výsledky obsahují zajímavou komparativní rovinu, která může posloužit k dalším podobně orientovaným výzkumům. Z formálního hlediska práce rovněž splňuje požadavky kladené na diplomovou práci. Vzhledem k těmto důvodům jsem se i přes výše uvedené výhrady rozhodla předloženou diplomovou práci Miroslava Chrásky ještě doporučit k obhajobě.

V Praze dne 6.9.2020

doc. PhDr. Alice Velková, Ph.D.